Tulevaisuusvaliokunnan asiantuntijakuuleminen 23.9.2016
Pentti Lähteenoja, maa- ja metsätalousministeriö

1. Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta (VNS 5/2016 vp)

Sisäisen turvallisuuden merkittävin haaste lyhyellä aikavälillä on tarpeiden ja resurssien välinen epäsuhta. Laajamittainen laiton maahanmuutto, terrorismi, väkivaltainen ekstremismi sekä kyberrikollisuus ovat Euroopassa vahvistuvia ilmiöitä, jotka vaikuttavat myös Suomeen ja ovat omiaan heikentämään kansalaisten kokemaa turvallisuutta. Sisäisen turvallisuuden ylläpito vaatii resursseja. Kuitenkin Suomessa ja yleisemminkin länsimaissa hitaan tai kokonaan pysähtyneen talouskasvun aikakausi näyttää vain jatkuvan, mistä syntyy pitkäaikainen tarve vähentää julkisia menoja.

Sisäisen turvallisuuden selonteossa on oikeaan osuva tilannearvio, ettei haja-asutusalueilla ole enää mahdollista vähentää sisäisestä turvallisuudesta vastaavien viranomaisten resursseja. Harvaan asutulla alueella poliisin keskimääräinen vasteaika on jo yli tunnin. Väestön keskittyminen isoihin kaupunkeihin ja vastaavasti laajojen alueiden tyhjeneminen kokonaan vakituisista asukkaista synnyttää uudenlaisia turvallisuushaasteita. Yhtenä esimerkkinä voi mainita ammattimaisen metsästysrikollisuuden, jolle maamme tiheä metsätieverkko antaa toimintamahdollisuuden asumattomilla alueilla. Rikoslakiin lisättiinkin taannoin törkeän metsästysrikoksen ja törkeän saaliin kätkemisen teonkuvaukset.

Sisäisen turvallisuuden kasvaviin resurssitarpeisiin ja supistuvan julkisen talouden väliseen epätasapainoon vapaaehtoissektori tarjoaa ratkaisumahdollisuuksia. Viime syksyn akuutin maahanmuuttotilanteen hoitamisessa viranomaisten tukena toimivilla vapaaehtoisjärjestöillä oli merkittävä rooli. Tulisikin pohtia toimenpiteitä, joilla vapaaehtoisjärjestöjen toimintamahdollisuuksia sisäisen turvallisuuden ylläpitämisessä voitaisiin vahvistaa. Esimerkiksi metsästysrikollisuuden torjunnassa metsästysseurat ja muut metsästäjäjärjestöt ovat avainasemassa.

Pitkällä aikavälillä ilmastonmuutos on sisäisen turvallisuuden kannalta merkittävin haaste. Eräät alueet maapallosta muuttuvat ennusteiden mukaan lähes elinkelvottomiksi. Vuosisadan loppuun mennessä myös eteläisimpään osaan Eurooppaa tulee lämpenevän ilmaston ja lisääntyvän kuivuuden seurauksena käytännössä kasvinviljelyyn sopimattomia alueita. Tämä tulee aiheuttamaan laajoja pakolaisaaltoja. Lähi-idän poliittisesti epävakailla alueilla muuttuva ilmasto on omiaan pahentamaan tilannetta. Mahdollisesti edessä on makeasta vedestä ja muista uusiutuvista luonnonvaroista käytäviä sotia jossain päin maailmaa. Ilmastopakolaiset siirtyvät pohjoisella pallonpuoliskolla pohjoiseen päin, myös Pohjois-Eurooppaan. Rohkaisevaa on, että maailman suurimmat kasvihuonekaasujen tuottajat, USA ja Kiina sekä iso joukko muita maita on päättänyt ratifioida Pariisin ilmastosopimuksen.

Vieraista kulttuureista tulevien ilmastopakolaisten kotouttaminen suomalaiseen yhteiskuntaan on tulevina vuosikymmeninä merkittävä haaste. Maaseudulla on sekä tyhjiä asuntoja että tekemättömiä töitä esimerkiksi taimikonhoidossa. Tämän kaltaisiin töihin pystyttäisiin luomaan maahantulijoille työpaikkoja, jotka olisivat välivaihe heidän integroimisessaan uuteen kotimaahan. Suomen kieltä taitamattoman, vieraasta kulttuurista tulevan henkilön on vaikeaa työllistyä suoraan Suomen nykyisillä työmarkkinoilla, vaikka hän olisi pitkälle koulutettukin. Pitäisi luoda järjestelmä, jossa kynnys maahantulijoiden

työllistymiseen olisi mahdollisimman matala. Se edellyttää useamman hallinnonalan yhteistyötä.

Säiden ääri-ilmiöiden yleistyminen merkitsee Suomessakin lisääntyviä tulvia ja myrskyjä. Uusia kasvitauteja ja –tuholaisia leviää Suomeen erityisesti leudontuvien talvien myötä. Myös laajamittaisen metsäpalon riski kasvaa pitkinä kuivina kausina. Ilmastonmuutokseen liittyvien luonnononnettomuuksien mittakaava on ennusteiden mukaan kuitenkin Suomessa melko pieni moneen muuhun maahan verrattuna.

Kolmas merkittävä haaste sisäiselle turvallisuudelle on poliittisen järjestelmän muutos, joka on käynnissä käytännössä kaikissa länsimaissa. Pitkään jatkuva erittäin hidas talouskasvu synnyttää työttömyyttä ja pitkäaikaisen tarpeen vähentää julkisia menoja, mikä heikentää hyvinvointivaltion legitimiteettiä. Syntyy populistisia ääriliikkeitä. Nationalismi vahvistuu monissa maissa. Suomen kaltaiselle pienelle, avoimelle kansantaloudelle tavaroiden, palveluiden ja ihmisten vapaalle liikkuvuudelle asetettavat esteet merkitsevät suoria hyvinvointitappioita. Poliittisen järjestelmän muutos sinällään on omiaan vähentämään yhteiskunnassa vallitsevaa luottamusta ja heikentämään kansalaisten kokemaa turvallisuutta.

Merkittävimmät mahdollisuudet sisäisessä turvallisuudessa liittyvät samoihin teemoihin kuin haasteet. Monissa maissa turvallisuustilanne on heikentynyt huomattavasti enemmän kuin Suomessa. Suomi on edelleenkin maailman turvallisimpia ja vakaimpia maita. Kansainväliset yritykset joutuvat ottamaan huomioon aiempaa enemmän turvallisuusnäkökohtia harkitessaan toimintojensa maantieteellistä sijoittumista. Suomi on kaukana suurista markkina-alueista, mutta digitalisaatio kutistaa välimatkoja. Suomen syrjäiseen sijaintiin liittyvä haaste voitaisiin kääntää mahdollisuudeksi turvalliseen toimintaympäristöön kansainvälisille yrityksille. Suomen maakuvan rakentamisessa pitäisi painottaa nykyistä enemmän turvallisuusnäkökohtia.

Ilmastonmuutos merkitsee Suomelle myös positiivisia vaikutuksia ja uusia mahdollisuuksia. Ilmaston lämpeneminen tuottaa suoria kustannussäästöjä ainakin rakennusten lämmityksessä ja talvimerenkulussa. Metsien kasvu nopeutuu ja pelloilla voidaan viljellä entistä pidemmän kasvukauden vaativia, satoisia lajikkeita. Yhdessä EU:n harvimmin asutussa, ikääntyvän väestön maassa ilmastonmuutoksesta seuraava maahanmuutto on sinänsä positiivinen asia. Edellytyksenä on, että tulijat onnistutaan mahdollisimman nopeasti integroimaan osaksi suomalaista yhteiskuntaa.

Kolmas merkittävä mahdollisuus on teknologisessa kehityksessä. Digitalisaatio, robotisaatio ja automatisaatio luovat mahdollisuuksia tuottavuusloikkiin sisäisen turvallisuuden ylläpitämisessä. Esimerkiksi erilaisissa valvontatehtävissä uusi tekniikka paikkaa osittain julkisen sektorin väheneviä resursseja. Kun rutiinitehtävät siirretään koneille pystytään ihmistyötä kohdentamaan vaativiin tehtäviin. Suomen brändääminen turvallisena, vakaana yhteiskuntana luo edellytyksiä turvallisuusalan teknologisten innovaatioiden vienninedistämiselle.

2. Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko (VNS 6/2016 vp)

Ulko- ja turvallisuuspolitiikan päämäärillä on tiivis yhteys sisäiseen turvallisuuteen. Aktiivinen kahden- ja monenvälinen politiikka edistää kansainvälistä vakautta, rauhaa, demokratiaa, ihmisoikeuksia, oikeusvaltioperiaatetta ja tasa-arvoon pyrkimistä, jotka kaikki

heijastuvat sisäiseen turvallisuuteen ja taloudellisen hyvinvoinnin edellytyksiin. Keskinäisriippuvuuden maailmassa valtioiden tulisi pystyä tekemään yhä tiiviimmin yhteistyötä. Globaaleihin haasteisiin, kuten ilmastonmuutokseen, ruokaturvaan ja pandemioihin vastaaminen edellyttää yhteistoimintaa.

Ilmastonmuutos on myös ulko- ja turvallisuuspolitiikan kannalta yksi tärkeimmistä haasteista. Sillä on suora yhteys luonnonkatastrofeihin, tulviin ja vesipulaan sekä globaaliin ruokaturvaan, jonka heikkenemisen on nähty johtavan yhteiskunnallisiin levottomuuksiin ja hallitsemattomaan muuttoliikkeeseen. Kokonaisturvallisuuden kannalta on tärkeää hillitä ilmastonmuutosta niin, että siihen on mahdollista vastata hallitusti sopeuttamistoimilla. Ruokaturvan ja vesiyhteistyön vahvistaminen maailmanlaajuisesti on keskeinen tavoite, jolla voidaan vahvistaa ulkoista ja sisäistä turvallisuutta. Väestön kasvaessa ja ruokatottumusten muuttuessa ruokaturva edellyttää merkittäviä panostuksia mm. maatalouden tuottavuuden, innovaatioiden, vesitehokkuuden sekä vesivarojen ja riskien hallinnan parantamiseen.

Suomen on pystyttävä turvaamaan oma huoltovarmuutensa kaikissa oloissa. Ruokajärjestelmän toimintaan kohdistuvien riskien määrä ja laajuus kasvavat. Riskit liittyvät ilmastonmuutokseen ja muihin luonnonolosuhteisiin, tuotannon kannattavuuteen, tuotantopanoksiin, johtamiseen, energiantuotantoon, kyberturvallisuuteen, alkutuotannon työntekijöiden jaksamiseen, eläintenkasvatukseen, elintarvikejalostukseen, tuotannon ja kaupan keskittymiseen, kansainväliseen politiikkaan ja markkinoihin.

Uusiutuvien luonnonvarojen kestävä hallinta on haaste, jossa onnistuminen on edellytys globaalille turvallisuudelle ja hyvinvoinnille. Teema liittyy useaan kestävän kehityksen Agenda 2030 -tavoitteeseen, joiden saavuttaminen on perusta tulevaisuudelle. Haasteena uusiutuvien luonnonvarojen kestävä hallinta on hyvin laaja ja liittyy moneen turvallisuutta edistävän tasapainoisen kehityksen osa-alueeseen, myös ruokaturvaan. Luonnonvarojen kestävä hallinta on yksi tärkeimmistä tavoitteista turvallisuutta heikentävien kriisien ennaltaehkäisyssä. Ruoka- ja ravitsemusturva ja luonnonvarojen hyödyntäminen kestävästi on edellytys kehitysmaiden vakaudelle ja yhteiskuntien tasapainoiselle kehitykselle. Siksi niiden tulee olla keskeinen kohde Suomen kehitysyhteistyövaroja suunnattaessa.

Antimikrobiresistenssi on vakava globaaliin kokonaisturvallisuuteen liittyvä uhka. Resistenssin torjuminen edellyttää tiivistä kansainvälistä yhteistyötä kaikilla tahoilla. Tavoitteeseen pyrkimisessä on tärkeää lisätä tietoisuutta asiasta, kannustaa vapaaehtoisiin toimiin ja edistää sääntelyä.

Luonnonvarojen kestävän käytön edistäminen tarjoaa merkittäviä mahdollisuuksia Suomelle. Suomi on puhtaan teknologian ja biotalouden maa, jolla on huippuosaamista luonnonvara-alalla ja paljon annettavaa ja mahdollisuuksia luonnonvarojen hallinnan, metsien sekä vesiluonnonvarojen kestävän käytön edistämisessä. Tähän liittyvässä kansainvälisessä yhteistyössä Suomi voi aktiivisuudellaan toimia kokoaan huomattavasti suurempana vaikuttajana. Suomella on hyvät mahdollisuudet hyödyntää kansainvälisessä yhteistyössä vahvaa osaamistaan elintarviketurvallisuudessa. Suomi voi esitellä hyviä tuloksia koko pellolta pöytään -ketjun lähestymistapaa hyödyntäen, esimerkkinä antimikrobiresistenssin torjuntatoimet. Suomen osaamista on hyödynnettävä tehokkaasti vienninedistämisessä. Puhtaan, jäljitettävän ja korkealaatuisen tuotannon kysyntä on maailmalla nousussa.

Maa- ja metsätaloudessa on näköpiirissä ilmastonmuutoksen myötä uusia mahdollisuuksia. Niiden hyödyntäminen edellyttää kuitenkin tuotantoresurssien, ammattitaitoisen työvoiman ja infrastruktuurin ylläpitoa sekä riskien hallintaa. Onnistuminen edellyttää myös kykyä hankkia ja soveltaa sujuvasti uutta tietoa ja innovaatioita mm. tuotantokasvien ja -menetelmien muuttuessa.

Kahdenvälisissä suhteissa haasteena on pitkän tähtäyksen teknisen yhteistyön ja vuoropuhelun ylläpito erityisesti Venäjän ja Kiinan kanssa. Maa- ja kalatalouden sekä metsä- ja vesisektorin näkökulmasta kyse on taloudellisten mahdollisuuksien hyödyntämisestä, mutta vuoropuhelun ylläpito ja teknisen ja taloudellinen yhteistyön edistäminen vahvistaa osaltaan myös poliittisia suhteita ja turvallisuutta. Yhteistyön ja vuoropuhelun ylläpito saattaa näkyä taloudellisena hyötynä vasta vuosien kuluttua, mutta ilman johdonmukaista ja pitkäjänteistä yhteistyötä ei synny tuloksia.

Monenkeskisen kauppajärjestelmän vahvistaminen ja yhteisistä kaupan säännöistä sopiminen on tärkeä haaste Suomen biotalouden ja ruoantuotannon näkökulmasta. Niin kansainvälisessä kaupassa kuin muussa valtioiden välisessä kanssakäymisessä Suomen etu on, että maiden väliset suhteet perustuvat yhdessä sovittuihin sääntöihin. Kansainväliseen oikeuteen ja sopimuksiin sekä tieteeseen pohjaava järjestelmä luo ennakoitavuutta ja antaa suojaa mielivaltaisia toimia vastaan.